

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ У США НА ПОЧАТКУ XVI – СЕРЕДИНИ XVII СТОЛІТТЯ: РОЛЬ БАТЬКІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглядається питання наявності можливостей отримання початкової та середньої освіти дітьми з інвалідністю у США в колоніальний період розвитку держави. Окреслюються суспільна ситуація із здобуттям освіти дітьми в зазначений період, а також аналізується вплив соціальних та релігійних чинників на її здобуття. Більше того, розглядається роль батьків у освітньому процесі. У статті також подається аналіз законодавчої бази, яка врегульовує здобуття початкової та середньої освіти. Окрім того, визначається наявна колоніальна система соціальної підтримки осіб з інвалідністю.

Ключові слова: колоніальний період, спеціальна освіта, інвалідність, дитина з інвалідністю, релігія, Пуритани, соціальна підтримка, батьки, США.

В статье рассматривается вопрос наличия возможностей получения начального и среднего образования детьми с инвалидностью в США в колониальный период развития государства. Раскрываются общая ситуация с доступом к образованию для детей в указанный период, а также анализируется влияние социальных и религиозных факторов на его получение. Более того, рассматривается роль родителей в образовательном процессе. В статье также анализируется законодательная база, регулирующая получения начального и среднего образования. Кроме того, определяется колониальная система социальной поддержки лиц с инвалидностью.

Ключевые слова: колониальный период, специальное образование, инвалидность, ребенок с инвалидностью, религия, Пуритане, социальная поддержка, родители, США.

The article discusses the existence of opportunities for primary and secondary education for children with disabilities in the United States during the Colonial period. It outlines the social situation of children receiving education in this period, analyzes the impact of social and religious factors on access to education. Moreover, the role of parents in the educational process is discussed. The article also analyses the legislative framework that regulates children's access to primary and secondary education. In addition, the colonial system of social support for people with disabilities is specified.

Key words: Colonial period, special education, disability, children with disabilities, religion, Puritans, social support, parents, USA.

Вступ. Освіта завжди цінувалась у будь-якому суспільстві. Знання та досвід людей повинен був передаватись від одного покоління до іншого. Тільки таким чином суспільство було в змозі успішно долати ті перешкоди, які виникали перед ним під час його існування. У той самий час отримання якісної освіти дітьми і особливо дітьми з інвалідністю було запорукою їх інтеграції у суспільство та дуже важливою умовою для їхнього подальшого розвитку. Залежно від епохи змінювались освітні структури, які надавали доступ до освітніх послуг та орієнтири у освіті, яким приділялась увага під час занять. Так історично склалося, що суспільство та сім'я відігравали важливу роль у процесі виховання та навчання дітей з інвалідністю у США. Такі діти були

завичай маргіналізовані у системі надання освітніх послуг або взагалі не мали будь-якої можливості їх отримати. Із зміною цінностей, традицій, економічних умов та релігійних вірувань відбувалась зміна і у структурі освіти та її доступності для дітей з інвалідністю.

Постановка задачі. Дослідження та аналіз системи освіти для дітей та для неповносправних дітей зокрема у колоніальний період розвитку Сполучених Штатів Америки, тоді ще колонії Великобританії, дозволяє виявити та осмислити зародження та розвиток засад формування на сьогодні однієї з найкращих систем спеціальної освіти для дітей з інвалідністю у світі. Особливо актуально це питання постає у світлі започаткування адаптації

системи спеціальної освіти України до світових стандартів та впровадження інклюзивної освіти, яка також була започаткована у США ще на початку 70 років ХХ століття.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання становлення та розвитку спеціальної освіти для дітей з інвалідністю в США як серед вітчизняних, так і навіть серед американських науковців є поки що малодосліджене. Проте такі дослідники, як Вінзер М. та Осгуд Р. займалися питаннями становлення спеціальної освіти у Північній Америці [17; 28; 29]. Вітчизняні науковці приділяють більше уваги розвитку інклюзивної освіти у США з середини 70-х років ХХ століття, серед них, наприклад, дослідження Засенко В. В. та Колупаєвої А. А. [1; 2]. У той самий час, слід зазначити, що проблематика розвитку спеціальної освіти в колоніальний період у США вітчизняними науковцями взагалі не розроблялась.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перші поселенці, іммігранти з Європи, окрім своєї культури, традицій та цінностей, привезли з собою до нового континенту і свої Європейські погляди на систему освіти. Саме тому філософія Американської освіти у XVII-XVIII століттях ґрунтувалась на Європейських ідеях. Колоніальний період у США почався із створенням першого постійного англійського поселення у Джеймстауні у 1607 році, сьогодні це штат Вірджинія. У 1620 році було створено друге постійне поселення у Плімуті (зараз штат Массачусетс).

На новій землі перші поселенці зустрілись із великою кількістю проблем. Під час XVI-XVII століття рівень медичної допомоги, умов проживання та санітарні умови були набагато гірші ніж сьогодні. Окрім того, постійні епідемії, наприклад, епідемія віспи у колоніях була вперше задокументована вже у 1631 році та нещасні випадки сприяли тому, що рівень неповносправності і смертності був досить високим. Приблизно 3 з 10 дітей помирали у містах і 1 з 10 помирав у сільській місцевості [27, 142; 21].

Першими переселенцями у Новому світі були англійці, саме тому життя і освіта у перших колоніях будувалось за зразком моделі англійського стилю життя. Релігія відіграла дуже важливу роль у становленні системи освіти у той час. Потрібно зазначити, що одними з перших переселенців до США були Пуритани, фундаменталістське відгалуження Протестантизму, які втікали від релігійних переслідувань з Англії та почали іммігрувати у 1609 році до Нового світу – до Північної Америки.

Пуритани мали свої погляди щодо виховання дітей. Вони вважали, що діти за своєю природою, тобто від народження, є невиховані грішники і повинні бути навчені релігійним принципам та правильній поведінці. Таким чином, роль батьків вбачалась не тільки в тому, щоб навчити дітей заробляти на життя, але і навчити, як слід правильно жити, згідно з тогочасними моральними та етичними принципами [4; 12, 40]. Пуритани дуже високо цінували освіту. Провідними темами освітнього процесу були благочестя, ввічливість та суто

навчання. Освіта, перш за все, була потрібна, щоб читати Біблію і через це отримати спасіння. Вважалося, що невміння читати було намаганням Сатани не дозволити людям читати Святе письмо, а отже і не отримати спасіння. Більше того, якщо дитина вміла читати, то це доводило старанність батьків, що було важливо у рамках Пуританської релігійної філософії. Слід зазначити, що вміння читати ставало базисом для отримання дитиною професійних навичок, а отже і доброї роботи та кар'єри в майбутньому [5; 27, 146]. Більше того, наступні покоління повинні були бути освіченими для того, щоб і далі очищати церкву та робити ще досконалішим життя громади.

Основними джерелами освіти у колоніальні часи були сім'я, церква та громада. Спочатку для навчання дітей існувало не так багато можливостей. Зазвичай дітей навчали батьки або родичі. Додатковою можливістю отримати освіту були «Жіночі школи» (англ. The Dame school). У якості вчителя виступала жінка, яка зазвичай мешкала по сусідству. Вона начала дітей читанню, основам письма, арифметики та молитвам у себе вдома під час виконання своїх домашніх справ. Перші переселенці прекрасно розуміли, що невдовзі ті освічені люди (проповідники), які приїхали разом з ними можуть померти і може не бути кому далі навчати дітей та проводити богослужіння. Саме тому вони відкривали Граматичні школи (Latin Grammar School) – середні школи, основною ціллю яких було підготовка дітей до вступу до вищого навчального закладу. Перша середня школа була відкрита у Бостоні у 1635 році, а перший вищий навчальний заклад на території майбутніх Сполучених Штатів, Гарвардський коледж, був створений у 1636 році. Основною причиною його заснування було створення умов для продовження освіти майбутніх священиків. Для того, щоб туди потрапити, абітурієнт повинен був читати та розмовляти латиною та грецькою мовою. Під час перших років існування викладання в закладі велось за англійською моделлю, але відповідно до філософії Пуритан [6, 388-389; 9].

Із збільшенням населення владою штату Массачусетс у 1642-1648 роках були ухвалені перші закони про обов'язкову освіту. Так, Закон штату Массачусетс від 1642 року покладав відповідальність за освіту на батьків або людей, які відповідали за дітей. Навіть коли шкіл ще не було у достатній кількості, освіта була обов'язкова та діти повинні були бути навчені читати та писати. Якщо ж батьки цього не робили в силу різних обставин (невміння писати та писати або асоціальний стиль життя), то державні органи мали право забрати дітей від родини та помістити туди, де їх могли навчити. Згодом у 1647 році у штаті Массачусетс було видано постанову, згідно з якою кожне місто, де проживають 50 і більше сімей повинні були заснувати початкову школу, а якщо у місті було 100 або більше сімей, то – заснувати середню або граматичну школу, в якій зазвичай навчались тільки хлопці [4]. Основною причиною запровадження законів про освіту стала велика кількість емігрантів, які не були Пуританами і не притримувались

пуританського стилю життя та місцевих законів. Саме тому релігійними лідерами штату було ухвалено рішення про запровадження освітніх законів. В основному закони були направлені на отримання освіти тими дітьми, батьки яких не були Пуританами та не були в змозі надати своїм дітям належної освіти. Хоча, ідею того, що діти повинні мати змогу читати релігійні тексти все ще виступала як провідна [4].

Перші уроки зазвичай включали вивчення алфавіту і вивчення молитов. Багато уваги приділялось читанню і дуже мало арифметиці та письму. Підручником для дітей зазвичай слугували або чорні дощечки з крейдою або невеликі дерев'яні дощечки з ручкою, на яку можна було покласти пергамент з написаними завданнями або літерами та прикрити його прозорою плівкою з рогу. Дощечки називались «книжками з рогу» (анг. «hornbooks»). Вчителями у тодішніх школах ставали або священики або прості люди, які вміли читати, писати, притримувались «офіційної релігії» та були лояльними до Англійської корони.

У тогочасних Пуританських школах не було відмінності між світським та релігійним життям, всі школи були релігійними. Латентною функцією шкіл стало також створення структурованого середовища, щоб допомогти дітям переносити суворе життя у Новому світі за допомогою релігійної відданості. Окрім того, освіта допомагала здобути економічне процвітання, яке вважалося у Пуритан проявом милості Божої.

Система освіти в колоніях різнилась для людей з різних соціальних класів. Діти з нижчих класів отримували мінімальну освіту: навички читання, письма, рахування для того, щоб розуміти релігійні тексти та закони. У свою чергу діти із заможних класів, які мали «справжнє походження» (genuine birth) мали змогу відвідувати граматичні, тобто середні школи, де вивчали латину, грецьку та готувались до отримання подальшої освіти у коледжах. Проте середні школи все ще були нечисленними за межами великих міст, таких як Бостон, Нью-Йорк, Філадельфія та Чарлзтаун [27].

Зазвичай завдяки батькам або «Жіночим школам» діти отримували початкову освіту у віці 4-9 років – переважно вміли читати та знали церковні канони. Після цього здебільшого діти заможних батьків мали змогу поступити до середньої школи. Всі інші залишались вдома вчитись професії від батька або йшли учнями до майстра, який міг навчити професії. За такі послуги батьки сплачували йому невеликий гонорар, а таке навчання тривало ще близько 7 років. Система такого учнівства у майстра була успадкована від Англії. Окрім суто професійних знань, майстер повинен був також навчити дитину розбиратись у питаннях релігії. Якщо батьки були неспроможні створити умови для оволодіння дитиною професійних навичок через фінансові причини, державні органи могли вилучити таких дітей та самі направити їх до майстра на навчання. Слід зазначити, що з 1647 року дівчата з бідних родин, які були неспроможні забезпечити навчання, теж могли вчитись у майстра

або майстрині, який вчив їх навичкам ведення домогосподарства та вишивки. У такий спосіб добробут громади залежав від добробуту кожного її члена, а громада була відповідальна за освіту та добробут її членів. Таким чином, на території Нової Англії більшість дітей, як хлопців так і дівчат, були охоплені початковою освітою [3, с. 99; 19].

Території у центральних районах майбутніх Сполучених Штатів були заселені емігрантами з різних релігійних конфесій та етнічних груп: голландцями, англійцями, ірландцями, німцями та іншими. Тому на даних територіях не було єдиної системи освіти, як у Новій Англії, а місцеві школи відображали діяльність та релігійні переконання громад. Наприклад, Квакери, які оселилися в районі Філадельфії в 1680-х, вірили у провіситу всіх класів населення. Саме за їх участі було створено першу державну школу (public school). Квакери були одними з перших, хто заснував школи для африканців та індіанців.

Освіта у Південних колоніях теж відрізнялась від освіти у Новій Англії та Центральних колоній. Шкіл було дуже мало, а соціально і економічно стратифікована система суспільства у цих колоніях надавала більше переваг у здобутті освіти дітям заможних плантаторів, які вчилися з гувернантками або приватними репетиторами. Діти бідних громадян отримували мінімальну освіту, зазвичай батьки або старші брати або сестри виступали у ролі вчителів. Діти рабів з Африки вивчали тільки те, що їм могло знадобитись для обслуговування їх хазяїв. Слід зазначити, що в багатьох південних штатах також було ухвалено закони, які забороняли вчити письму та читання рабів. Упродовж XVII та XVIII століття дівчата зазвичай здобували освіту вдома, але якщо родина була заможна, тоді наймали гувернантку, яка займалась вихованням та освітою дівчат. Середня та вища освіта були доступні тільки для хлопців [11, с. 20; 13; 14].

У Європі та в колоніальній Америці упродовж XVI-XVII століть людей з інвалідністю не виокремлювали в окрему категорію, а зараховували до соціальної категорії «бідності», разом з бродягами, бандитами та іншими прошарками населення. Тому не існувало поняття спеціальної освіти. Всі діти мали доступ до освіти та освітніх закладів залежно від фінансової ситуації та соціального стану батьків. Проте релігія та релігійні погляди відігравали величезну роль і у наявності освітніх можливостей для дітей з інвалідністю та їх сприйняття суспільством [3; 22].

В основу існування життя перших колоній був покладений релігійний світогляд згідно якого народження неповноправної дитини означало девіацію від Божого порядку створення речей. Бог створює тільки собі подобних і не може створити неідеальні речі, тобто не може створити неповносправних дітей. Факт народження такої дитини пояснювався різними факторами, серед них: перверзії під час копуляції, статевий акт з дияволом, сильний переляк матері під час вагітності та покарання від Бога за релігійну ересь.

Такі погляди на походження неповносправних дітей зберігались і до кінця XVII століття як в Америці, так і в Європі. Свідченням такого сприйняття неповносправності можна знайти і у тогочасній літературі. Так, у творі англійського письменника Генрі Філдінга, «Історія пригод Джозефа Ендрюса і його друга містера Авраама Адамса» (1742) написано, що родимка у його головного героя у формі полуниці виникла через те, що його мати під час вагітності дуже хотіла полуниць [7].

Втіленням у життя даного світогляду можна вважати перший задокументований факт навчання неповносправної дитини у 1679 році. Філіп Нелсон почав систематично навчати дитину, яка не чула. Проте він був змушений припинити навчання під загрозою смерті через те, що місцева церква вважала його намагання богохульством. Було зазначено, що він хоче сотворити диво, тобто навчити того, хто не вміє говорити, а це може зробити лише Бог [10, с. 29-30].

Діти з інвалідністю, які своїм зовнішнім виглядом або розумовими здібностями не вирізнялись від інших, були інтегровані у суспільне життя та брали активну участь у ньому. Наприклад, якщо діти з легкою формою розумової неповносправності могли виконували всю ту практичну роботу, що і інші діти, то їх сприймали як повноцінних членів суспільства. Слід зазначити, що через тогочасні низькі вимоги щодо навчання (володіння навичками письма та читання) таких дітей було майже неможливо виявити. Отже, діти з незначними неповносправностями були цілком інтегровані у тогочасний освітній процес.

Хоча навчання у колоніях для дітей було обов'язковим, відвідування школи не було таким, а відповідальність за освіченість дітей покладалась на батьків. Саме тому, якщо у батьків були сумніви щодо навчання дитини у школі тоді вони мали повне право навчати її вдома. Так, сестра Томаса Джефферсона, Елізабет Джефферсон, яку він сам називав «нерозумною дівчиною» (англ. idiot girl) жила та виховувалась у родині [20, с. 71]. А тому що з XVII до середини XIX століття основу економіки США складало фермерство, неповносправні діти, які виховувались у родинному колі, згодом залишались працювати на фермі та виконувати роботу залежно від їх умінь та ступеня неповносправності. Це було свого роду учнівством та отриманням робітничої професії. Проте, якщо батьки дітей, які мали інвалідність, були заможні, то діти мали змогу отримувати спеціальну освіту навіть закордоном. Заможними вважались представники таких професій як: юристи, торгівці, землевласники, плантатори тощо [18].

Слід зазначити, що неспроможність дітей навчатись піддавала суспільному сумніву здатність їх батьків бути добрими вихователями та взагалі «професійними» батьками. Це провокувало як суспільний осуд «поганих батьків», так і психологічні проблеми усередині родині. Особливо хвилювались за подальшу долю дітей, батьки розумово неповносправних дітей. Вважалося, що такі діти перебувають у стані між твариною та людиною і потрібно було зробити все

можливе, щоб стан/риси тварини не переважив. Саме тому батьки змушували таких дітей зростати якомога рівніше фізично та дотримуватись Християнських цінностей. Окрім того, вони намагались розвинути у них здоровий глузд [3; 27, с. 146].

Окрім того, неповносправність ставила під сумнів очікування батьків стосовно майбутнього дитини. Це означало, що вона завжди буде залежна від батьків та родичів і скоріше за все не зможе досягти фінансового добробуту, а отже ані сім'я, ані дитина не отримають Божу благодать. Зазвичай батьки розуміли під дорослішанням дітей декілька рис, серед них: здатність виконувати практичні завдання, пов'язані з майбутньою професією, набожність та добру поведінку. Коли батьки ставили під сумнів здатність своїх дітей навчатись або взагалі розуміти свої дії, особливо це стосувалось питань юриспруденції, тоді, як зауважує автор Алан Мартен, юристами проводились прості «тести» для з'ясування їх розуміння. Так, автор наводить приклад з визначення Джона Брайдала, англійського автора юридичних трактатів, який у 1700 році так описує «ідіота»: «Той, про кого кажуть, що він є ідіотом від народження, є такою людиною, яка не може рахувати або порахувати двадцять пенсів, або не може сказати, хто є його батьком або матір'ю, або скільки йому років, і тому подібне. І якщо виявляється, що він не розуміє причин, що буде для його користі або що буде йому шкодити» [27, с. 149].

Релігійне бачення відіграло роль не тільки у навчанні, а і у піклуванні про неповносправних дітей. Відповідно до Християнського віровчення, благодійність для Пуритан була обов'язком, яка потребувала об'єктів для її прояву. Саме такими об'єктами і ставали неповносправні громадяни колоній [27, с. 152].

У середині XVII століття було ухвалено низку законів, які брали за приклад англійську законодавчу систему, а саме Єлизаветинські «Закони про бідних» 1594 та 1601 року (Elizabethan Poor Laws of 1594 and 1601) та «Закон про поселення та виселення» від 1662 року (the Law of Settlement and Removal of 1662). Згідно з цими законами всі бідні люди поділялись на дві категорії: «ті, хто був гідний (допомоги)» – це були вдови, люди з інвалідністю, сироти, люди похилого віку, та «ті, хто не був гідний» – пияки, ледацюги, самотні матері, тощо. Тобто бідні та неповносправні серед них були розподілені згідно з їх здібностями та здатності працювати [16].

Окрім цього, згідно із «Законом про поселення та виселення» від 1662 року, місцеві парафії, які слугували на той час місцевими органами влади, були відповідальними за впровадження та реалізацію законів на місцях стосовно бідноти та покриття витрат, пов'язаних з утриманням бідних людей. Вони мали право збільшувати податки, роздавати їжу, будувати та утримувати богадільні (almshouses). Якщо хтось з тих, хто фізично міг працювати, відмовлявся від праці, то їх мали право помістити до в'язниці. Більше того, як зауважує дослідниця Стефані Паттерсон, якщо людина створювала соціальні проблеми, то її мали змогу відправити кораблем назад до Європи [8; 15; 18; 24].

Массачусетські свободи, датовані 1642 роком, були першим збірником правил та законів, виданих колоністами. Так, у Свободі 52 зазначалось: «Діти, ідіоти, душевнохворі, і всі, хто є незнайомцями, або новоприбулими до нашої плантації, повинні мати грошову допомогу та пом'якшення вимог закону за будь-яких причин чи то кримінальних або інших, яких релігія або здоровий глузд вимагають» [23]. Таким чином, до розумово неповносправних людей ставились більш поблажливо, аніж до всіх інших [27, с. 148].

Під час колоніальних часів неповноправним людям надавалось два види допомоги, які фінансувались з місцевого бюджету: перша – за місцем проживання (indoor relief), друга – у спеціальних закладах, богадільнях (almshouses – outdoor relief). Основною ціллю допомогою за місцем проживання, як зазначає Маргарет Вінзер, була мінімізація порушення укладу життя неповноправної особи і залишення її у громаді. Якщо родичі не могли піклуватись або були відсутні, тоді таку особу могли помістити до родичів, сусідів або навіть незнайомих людей, яким сплачували за їх догляд [29]. Інколи неповносправну особу переселяли до оселі людей, які пропонували свої послуги за найнижчою ціною, що не виключало і того факту, що їх могли фізично кривдити. Хоча такі люди і залишались у громаді, їх соціальна роль не дуже цінувалась. Допомога у спеціальних закладах (богадільнях) надавалася тим, про кого не могли піклуватись вдома. Більшість мешканців таких закладів складали люди похилого віку та неповносправні особи [25; 26; 29].

Колоніальний період тривав 168 років. Він закінчується Війною за незалежність США, яка розпочалась у 1775 році та закінчилась у 1783 році. З часом Європейські традиції почали втрачати свій вплив на розвиток американського суспільства. Проголосивши незалежність 4 липня 1776 року від Великої Британії Сполучені Штати Америки стали новою самостійною країною із своєю системою освіти.

Висновки. Умови життя у тогочасній колоніальній Америці були важким. Саме тому хвороби та інвалідність були досить поширеним явищем. Можна припустити, через поширеність таких явищ, тому дітей з інвалідністю не відокремлювали в окрему категорію. Вони сприймалися частиною суспільства та були у переважній більшості інтегровані у його освітні процеси. Значний вплив на становлення та розвиток спеціальної освіти для дітей з інвалідністю у той час відіграла релігія та релігійні погляди. Більшою мірою релігія слугувала каталізатором її розвитку, але у той самий час вона могла блокувати цей процес, якщо вважала освіту такою, що суперечить релігійним переконанням. Слід зазначити, що освіті та піклуванню за людьми з інвалідністю сприяли і закони, за якими жили перші Американські колонії. Роль батьків в освітньому процесі була повністю обмежена релігійним та суспільним сприйняттям інвалідності. Таким чином, під час колоніальних часів було закладено підґрунтя для подальшого розвитку освіти взагалі та спеціальної освіти зокрема у Сполучених Штатах Америки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / В. В. Засенко Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience): Матеріали Міжнародної конференції, Київ, 25-26 травня 2004 р. / За ред. : В. І. Бондаря, Р. Петришина. – К. : Наук, світ, 2004. – С. 26-30.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А. А. Колупаєва. – К. : «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
3. Axtell J. The school upon a hill: Education and society in colonial New England / J. Axtell. – Yale University Press, 1976. – 324 p.
4. Cohen M. L. Module One: History and Philosophy of Education. Oregon State University – School of Education, 1999 [Електронний ресурс] / Cohen M. L., Gelbrich J. – Режим доступу : <http://oregonstate.edu/instruct/ed416/module1.html>.
5. Cremin, L. A. American education: The colonial experience, 1607-1783 / L. A. Cremin. – New York : Harper & Row, 1970. – 688 p.
6. Cremin, L. A. American education: The national experience, 1783-1876 / L. A. Cremin. – New York : Harper & Row, 1980. – 607 p.
7. Eighteenth-Century «Monsters» and Nineteenth-Century «Freaks»: Reading the Maternally Marked Child by Philip K. Wilson // Literature and Medicine, 2002. – Vol. 21 – P. 1-25.
8. Hansan J.E. Poor Relief In The United States. The social welfare history project.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.socialwelfarehistory.com/programs/poor-relief/>.
9. Harvard guide intro. Harvard Office of News and Public Affairs. Harvard University, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.archive.org/web/20070726133429/http://www.hno.harvard.edu/guide/intro/index.html>.
10. Jaeger P. T. Understanding Disability: Inclusion, Access, Diversity, and Civil Rights / P. T. Jaeger, C. A. Bowman. – Praeger, 2005. – 184 p.
11. Knight E. W. Public education in the South / E. W. Knight. – University of Michigan: Ginn and company, 1922. – 482 p.
12. Lawrence A. Cremin, American Education : The Colonial Experience, 1607-1789. – New York : Evanston and London : Harper and Row, 1970 – 688 p.
13. Lyon G. T. Education in Colonial Virginia. Part I: Poor Children and Orphans // William and Mary College Quarterly Historical Magazine, 1897, April. – P. 219-223.
14. Lyon G. T. Education in Colonial Virginia. Part II: Private Schools and Tutors // William and Mary College Quarterly Historical Magazine, 1897, – July. – P. 1-6.
15. Murray N. Historical overview of disability policy. Paper presented at the University of Pittsburgh Institute of Politics, Pittsburgh, PA. 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://www.wheelchairnet.org/WCN_Living/Docs/Historicaloverview.html.
16. National Council on Disability. Equality of Opportunity: The Making of the Americans with Disabilities Act, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ncd.gov/publications/1997/equality_of_opportunity_the_making_of_the_americans_with_disabilities_act.
17. Osgood R. The History of Special Education: A Struggle for Equality in American Public Schools (Growing Up: History of Children and Youth). CT.: Praeger, 2007. – 184 p.
18. Patterson S. A historical overview of disability and employment in the United States (1600 to 1950) // Review of Disability Studies. – 2011. – Vol. 7. – P. 7-17.

19. Richardson J. G. Common, Delinquent, and Special: On the Formalization of Common Schooling in the American States // American Educational Research Journal. – 1970. Vol. 31. – P. 695–723.
20. Safford P. L., Safford E. J. Children with Disabilities in America: A Historical Handbook and Guide. – Greenwood, 2005. – 220 p.
21. Schmidt M. W. Health and Welfare of Colonial American Children. American journal of diseases of children. – 1960. Vol. 7. – P. 694–701.
22. Stiker H.-J., Sayers W. A History of Disability (Corporealities: Discourses of Disability). – University of Michigan Press, 2000. – 264 p.
23. The Massachusetts Body of Liberties (1641) // Old South Leaflets. [c. 1900]. – pp. 261–280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.hanover.edu/texts/masslib.html>.
24. Trattner W. From Poor Law to Welfare State, 6th Edition: A History of Social Welfare in America, Free Press. 1998. – 464 p. – P. 15–30.
25. Trent Jr. J. W. Inventing the Feeble Mind. – Berkeley: University of California Press, 1994 – 356 p.
26. Walker P. M. The Illusion of Inclusion: Geographies of the Lives of People with Developmental Disabilities in the United States // Disability Studies Quarterly. – 2001. – Vol. 21. – P. 114–128
27. Wickham P. Idiocy and Construction of Competence in colonial Massachusetts // Children in Colonial America (Children and Youth in America) Marten J. (editor), 2006. – NYU Press. – 288 p.
28. Winzer M. Confronting difference: an excursion through the history of special education // The SAGE Handbook of Special Education. – SAGE Publications, 2006. – P. 21–33.
29. Winzer M. The History of Special Education: From Isolation to Integration. – Gallaudet University Press, 1993. – 478 p.

Рецензенти: Васильєв Я. В., д.психол.н., професор;
Лебідь С. Г., к.пед.н., доцент.

© Сай Д. В., 2013

Дата надходження статті до редколегії 30.04.2013 р.

САЙ Д. В. – аспірант кафедри соціальної роботи, педагогіки та психології Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: спеціальна освіта у США, інвалідність, права людини, роль батьків в процесі захисту прав їх дітей.